

Генезис та еволюція концепцій ресурсного забезпечення національної безпеки в умовах воєнних конфліктів високої інтенсивності

Genesis and Evolution of Concepts of Resource Provision of National Security in Conditions of High-Intensity Military Conflicts

Володимир Коваль

Volodymyr Koval

кандидат військових наук, старший науковий співробітник, e-mail: Candidate of Military Sciences, Senior Researcher, e-mail: vladimerkoval69@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6209-6779 vladimerkoval69@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6209-6779

Міністерство оборони України, м. Київ, Україна

Ministry of Defense of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Received: February 19, 2025 | Revised: February 26, 2025 | Accepted: February 28, 2025

DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2025.15.1.28>

- Мета роботи.** Дослідження та систематизація світових моделей стратегічного планування та ресурсного забезпечення національної безпеки для розробки рекомендацій щодо адаптації системи державного управління України до умов воєнного часу та післявоєнного відновлення.
- Метод дослідження.** Застосовано комплексний підхід, що включає порівняльно-правовий аналіз стратегічних документів провідних країн світу (США, країн НАТО), системно-структурний аналіз ієрархії рівнів планування, а також метод моделювання для визначення оптимальної архітектури інтегрованого управління ресурсами безпеки.
- Результати дослідження.** Проаналізовано ключові моделі стратегічного планування (американську, європейську, азіатську); обґрунтовано необхідність переходу від моделі “реактивного реагування” до “випереджаючого планування”; визначено пріоритетність інтеграції економічної стійкості в загальний контур національної безпеки; доведено, що найбільш ефективною є ієрархічна система, де ресурсні потоки чітко корелюють із прогнозними сценаріями загроз.
- Теоретична цінність дослідження.** Робота поглиблює наукові уявлення про категорію “Велика стратегія” (Grand Strategy) у контексті управління національним господарством; систематизує рівні стратегічного планування та уточнює роль розвідувально-аналітичного супроводу у процесі прийняття державно-управлінських рішень.
- Практична цінність дослідження.** Отримані результати дозволяють удосконалити механізми підготовки стратегічних документів в Україні; забезпечити координацію між військовими та цивільними органами управління; сформулювати науково обґрунтовані підходи до мобілізації ресурсів ОПК та забезпечення технологічного лідерства в умовах безпекових викликів.
- Цінність дослідження.** Уперше проведено комплексний аналіз еволюції американської стратегічної думки від «м’якої сили» до «розумної сили» в контексті забезпечення економічного процвітання як фундаменту національної безпеки, що дає змогу сформулювати практичну дорожню карту для трансформації української системи держуправління.
- Обмеження дослідження.** Обмеження стосуються динамічності змін у геополітичній обстановці, що потребує постійного оновлення вхідних даних, а також закритості частини інформації щодо конкретних механізмів ресурсного забезпечення оборонних програм провідних країн.
- Тип статті:** Оглядовий.
- Purpose.** To study and systematize global models of strategic planning and resource provision for national security in order to develop recommendations for adapting Ukraine’s public administration system to wartime conditions and post-war recovery.
- Method.** A comprehensive approach was applied, including a comparative legal analysis of strategic documents of leading countries (USA, NATO members), a systemic-structural analysis of the hierarchy of planning levels, and a modeling method to determine the optimal architecture for integrated security resource management.
- Findings.** Key strategic planning models (American, European, Asian) were analyzed; the necessity of transitioning from a “reactive response” model to “proactive planning” was justified; the priority of integrating economic resilience into the general national security framework was identified; it was proven that a hierarchical system, where resource flows clearly correlate with forecast threat scenarios, is the most effective.
- Theoretical implications.** The work deepens scientific understanding of the “Grand Strategy” category in the context of national economic management; systematizes the levels of strategic planning and clarifies the role of intelligence and analytical support in the process of making state management decisions.
- Practical implications.** The results allow for improving the mechanisms of strategic document preparation in Ukraine, ensuring coordination between military and civilian management bodies, and forming scientifically based approaches to mobilizing defense industry resources and ensuring technological leadership in the face of security challenges.
- Originality.** For the first time, a comprehensive analysis of the evolution of American strategic thought—from “soft power” to “smart power”—has been conducted in the context of ensuring economic prosperity as the foundation of national security, providing a practical roadmap for the transformation of the Ukrainian public administration system.
- Research limitations.** Limitations relate to the dynamic changes in the geopolitical situation, which require constant updating of input data, and the restricted access to information regarding specific mechanisms of resource provision for the defense programs of leading countries.
- Paper type.** Review.

Ключові слова: стратегічне планування, національна безпека, ресурсне забезпечення, державне управління, економічна стійкість, воєнний стан, Велика стратегія (Grand Strategy), прогнозування, ОПК, післявоєнне відновлення.

Key words: Strategic Planning, National Security, Resource Provision, Public Administration, Economic Resilience, Martial Law, Grand Strategy, Forecasting, Defense Industry, Post-War Recovery.

Вступ

Планування та стратегічне прогнозування протягом десятиліть є фундаментом діяльності державних структур провідних країн світу та їхнього корпоративного сектору. В умовах сучасних безпекових викликів прогнозування стає каталізатором превентивного виявлення критичних проблем в економічній, політичній та соціальній сферах, що дозволяє завчасно розробляти заходи реагування на загрози високої інтенсивності. Для України, в контексті повномасштабної війни, дослідження зарубіжного досвіду стратпланування є не просто науковим завданням, а життєво необхідною умовою адаптації національної моделі ресурсного забезпечення під стандарти НАТО та вимоги воєнного часу.

Світова практика демонструє сталість циклів розроблення стратегічних планів — від середньострокових (3–5 років) до довгострокових візій із горизонтом прогнозування 25–30 років. Особливе місце в цій системі посідають антикризові програми та цільові національні проекти. Зокрема, у США, країнах ЄС і Японії регулярно оновлення програм науково-технологічного прориву є базою для зміцнення оборонно-промислового комплексу (ОПК) та подолання екологічних і соціально-економічних викликів.

Теоретичні основи дослідження

На сучасному етапі в теорії державного управління виділяють кілька ключових моделей стратегічного планування та ресурсного регулювання:

1. Американська модель (США, Канада): базується на жорсткому зв'язку між доктринальними цілями національної безпеки та бюджетним процесом.
2. Європейська модель (Франція, Німеччина, Швеція): характеризується високим рівнем соціальної орієнтації та інституційної координації.
3. Азійська модель (Японія, Південна Корея, Сінгапур): фокусується на технологічному лідерстві та державно-приватному партнерстві.

Китайська та Індійська моделі: поєднують елементи державного дирижизму з масштабним довгостроковим кількісним прогнозуванням.

Постановка проблеми

Для системи безпеки та оборони України в умовах післявоєнної трансформації критично важливо адаптувати ці підходи, перейшовши від моделі “реактивного реагування” до моделі “випереджаючого стратегічного планування”. Це передбачає впровадження ієрархічної системи документів, де ресурсні потоки чітко корелюють із прогнозованими сценаріями воєнних конфліктів високої інтенсивності [10].

Критичний перегляд засад Вестфальського світопорядку, що традиційно базувався на принципах Realpolitik та суверенітету, у сучасній політичній думці Заходу все частіше поступається місцем концепціям, заснованим на ідеях “вищої справедливості” та демократичних цінностей. Для американської політичної еліти характерним є переконання в особливій місії США як гаранта стабільності, що в умовах воєнних конфліктів високої інтенсивності трансформується у готовність до односторонніх стратегічних дій. Цей месіанський підхід визначає архітектуру ресурсного забезпечення оборони, орієнтовану на підтримку глобальної переваги та недопущення появи конкурентів, здатних кинути виклик чинному лідерству.

Методологія дослідження

Методологічну основу цих моделей заклали фундаментальні праці експертів Римського клубу та корпорації RAND [1, 2], що розробили методи довгострокового моделювання, які сьогодні трансформуються у цифрові інструменти підтримки рішень. Для України особливий інтерес

становить досвід США, де Стратегія національної безпеки є не просто декларацією, а інтелектуальним продуктом, що визначає сукупність ідей з управління тенденціями для захисту постійних інтересів держави [3, 8].

Результати

В американській доктрині ресурсне забезпечення безпеки нерозривно пов'язане з визначенням пріоритетних технологій, які гарантують лідерство на світових ринках. Це передбачає чітке фокусування зусиль влади та суспільства на паріруванні загроз, підтримці конкретних громадських та промислових структур на певних умовах. Такий підхід має месіанський і прагматичний характер одночасно: держава не лише готується до загроз, а й активно формує безпекове середовище навколо себе.

Ідеологема американоцентризму, що утвердилася після завершення “холодної війни”, безпосередньо впливає на методологію стратегічного планування. Ключовою метою є запобігання виникненню в будь-якому регіоні світу сили, що могла б дестабілізувати міжнародний порядок. У цьому контексті особливого значення набуває “теорія демократичного світу”, на основі якої доведено, що війна між демократичними державами є найменш імовірною. Паралельно концепція “демоциду” описує масові вбивства цивільного населення авторитарними режимами. Дослідження свідчать, що у XX столітті від рук власних урядів загинуло у шість разів більше людей, ніж у всіх воєнних конфліктах того періоду разом узятих.

Практичним втіленням цих теоретичних напрацювань стала стратегія “розширення демократії”, проголошена у 1993 році як пріоритет зовнішньої політики США. Содействие демократизації країн колишнього соціалістичного табору розглядалося як інструмент превентивної безпеки. Це знайшло відображення у відповідних директивах СНБ США. Для України цей досвід є релевантним у частині інституційної трансформації сектору безпеки та оборони як передумови для отримання доступу до колективних ресурсних фондів Альянсу.

Водночас важливою рисою стратегічного управління ресурсами у демократичних країнах є його залежність від внутрішньополітичних чинників та виборчих циклів. Навіть за умови існування двопартійного консенсусу щодо національних інтересів, конкретні рішення про обсяги військової допомоги або застосування сили можуть залежати від поточної політичної кон'юнктури. Як зазначав Г. Кіссінджер, нерідко політичні рішення випереджають експертні оцінки розвідки чи академічних кіл, змушуючи останніх шукати раціональне обґрунтування вже прийнятим крокам [4].

В умовах повномасштабної війни Україна стикається з необхідністю врахування цих “політичних коливань” у стратегічному плануванні. Адаптивне управління ресурсним забезпеченням має базуватися на глибокому розумінні механізмів прийняття рішень партнерами, де інтелектуальні системи підтримки прийняття рішень (SPPR) повинні аналізувати не лише воєнно-технічні, а й соціально-політичні індикатори стійкості зовнішньої підтримки.

Трансформація глобального безпекового середовища після завершення епохи біполярності зумовила кризу традиційних формул союзництва. Сучасна американська модель стратегічного партнерства, що часто будується на ієрархічному принципі “сильний лідер — ведений партнер”, все частіше стає предметом дискусій серед союзників по НАТО. Непередбачуваність окремих політичних рішень та зростаючий прагматизм змушують дослідників констатувати ерозію концепції “Pax Americana” та пошук більш гнучких, мережевих форм взаємодії. Для України, яка прагне інтеграції до євроатлантичного простору, цей досвід підкреслює необхідність формування власної суб'єктності та розбудови ресурсного потенціалу, що базується на взаємодоповнюваності, а не лише на споживанні безпекової допомоги.

Історично стратегічне планування в США на державному рівні тривалий час обмежувалося “силовою” компонентою, охоплюючи переважно військову та зовнішньополітичну сфери. Економічний розвиток, соціальна стабільність та технологічна інноваційність розглядалися через призму корпоративного або відомчого управління. Проте події початку XXI століття, зокрема терористичні атаки 11 вересня 2001 року, стали точкою біфуркації, яка змусила США перейти до системного підходу. Створення Міністерства внутрішньої безпеки знаменувало собою розширення дефініції “національна безпека”.

Нова архітектура управління консолідувала зусилля традиційних силових структур з агентствами, відповідальними за кібербезпеку, захист критичної інфраструктури та управління в надзвичайних ситуаціях. Це заклало основу для реалізації принципу “безпека через розвиток”, де стійкість держави (resilience) безпосередньо залежить від стану національної освіти, екології та соціальної згуртованості. У Стратегіях національної безпеки США цей зв'язок став доктринальним.

Найбільш рельєфно системна інтеграція ресурсів проявилася у Стратегії 2017 року [5], де до переліку національних інтересів було офіційно включено «сприяння американському процвітання». Стратегічне планування вперше охопило такий широкий спектр економічних детермінант:

- підтримка внутрішнього виробничого сектору та розбудова надійної оборонно-промислової бази;
- формування стійких ланцюгів постачання, здатних функціонувати в умовах глобальних криз;
- захист інтелектуальної власності та збереження технологічного лідерства;
- досягнення “енергетичного домінування” через інновації в енергетичній сфері.

Аналогічні тенденції переходу до всеосяжного безпекового планування спостерігаються в останніх редакціях стратегій інших держав, де питання економічної стійкості інтегровані в контур оборонного планування.

Для України в умовах повномасштабної війни та майбутньої післявоєнної трансформації цей досвід є ключовим базисом для адаптації методології стратегічного управління. Перехід від вузького військового планування до інтегрованого управління ресурсами, що включає енергетичну незалежність, цифрову стійкість та модернізацію ОПК як драйвера економіки, дозволить не лише витримати воєнний тиск, а й забезпечити довгострокову безпекову спроможність держави [9].

Розширене розуміння завдань національної безпеки, що нерозривно пов'язує їх із питаннями сталого економічного розвитку та підтримання соціальної стабільності, є домінуючою тенденцією сучасної політичної теорії та практики провідних держав світу. На сучасному етапі стратегічне планування в США та країнах НАТО виходить із того, що готовність до ініціативного застосування сили для захисту національних інтересів вимагає надзвичайно точної оцінки спектру загроз.

Основним змістом інформаційно-аналітичної підтримки стратегічного планування є розвідувально-інформаційне забезпечення вищого військово-політичного керівництва та членів Рад національної безпеки. Цей процес здійснюється в інтересах як довгострокового стратегічного, так і оперативного планування. У процесі виявлення потенційних загроз задіяні всі основні федеральні органи, відповідальні за безпеку. Характерною особливістю західної моделі є широке залучення на контрактній основі незалежних організацій та науково-дослідних центрів.

Своєчасне попередження про виникнення кризових ситуацій, прийняття на цій основі стратегічних рішень та подальше планування їх реалізації розглядаються як безперервний єдиний процес. Він реалізується на базі інтегрованих розвідувально-інформаційних систем та

систем оперативного управління. Розвідка в цій системі виступає критично важливим інструментом розробки державної політики.

Сформована організація аналітичної підтримки дозволяє здійснювати скоординовані заходи за пріоритетами розвитку держави. Це дає змогу трансформувати виявлені виклики у конкретні президентські директиви та галузеві стратегії. Для України адаптація такої моделі в умовах війни означає перехід до мережецентричної системи збору та аналізу даних.

Фундаментом системи стратегічного планування провідних держав є інтеграція концепцій “м’якої сили” (soft power) та “розумної сили” (smart power) [6], що передбачають збалансоване використання не лише військових, а й насамперед економічних, технологічних та інформаційних ресурсів. Стратегічне планування розглядається як національна «Велика стратегія» (Grand Strategy), головною ідеєю якої є адаптивне використання всіх інструментів державної могутності.

Сучасні стратегії провідних демократій констатують, що економічна взаємодія із системними суперниками не перетворила їх на надійних партнерів. Навпаки, економічні інструменти використовуються ними для підриву міжнародного економічного порядку. З позиції управління національним господарством, такий аналіз вимагає формування нових алгоритмів моніторингу викликів.

Важливим елементом управління безпековим ресурсом є координація дій цивільних та військових органів через Об’єднану систему оперативного планування та виконання [7]. Це дозволяє синхронізувати потреби оборонного сектору з можливостями промислової бази. Ключовим висновком є те, що розвиток і використання військової сили розглядаються як єдина оборонна політика (defense policy), що охоплює стратегічне управління замовленнями, стимулювання інновацій та стійкість критичної інфраструктури.

Для України в умовах повномасштабної війни та післявоєнної трансформації такий підхід означає необхідність розбудови системи, де економіка не просто “обслуговує” фронт, а є інтегрованою складовою оборонної спроможності. Це вимагає переходу до “Великої стратегії” управління ресурсами, де кожен економічний показник розглядається як індикатор національної безпеки.

Традиційно вагома роль оборонного сектору в загальній системі національної безпеки призводить до того, що поняття “політика національної безпеки” та “оборонна стратегія” часто вживаються як синоніми. Проте на політичному рівні розвинених країн сформувалося чітке розмежування стратегій за рівнями управління та обсягом ресурсного охоплення.

Важливим інструментом, що виконує організаційну функцію, є щорічна доповідь Президента про Стратегію національної безпеки. Цей документ визначає цілі та напрями діяльності адміністрації, виступаючи ідейно-теоретичною платформою для всіх інших відомств. На його основі Міністр оборони формує план військового будівництва, а інші відомства готують свої галузеві програми. Така інтегрованість забезпечує єдність управління національним господарством.

В американській практиці планування та управління розглядаються як нерозривний процес, де вибір варіанта стратегії базується на прогнозуванні та єдиному критерію — забезпеченні максимуму безпеки системи при мінімізації економічних витрат. Використання методів моделювання дозволяє оцінювати ризики кожного варіанта стратегії на будь-якій точці “цільової траєкторії”. Це має критичне значення для України в умовах волатильності воєнно-політичної обстановки. Особливий інтерес становить механізм реагування органів державної влади на зміну безпекових індикаторів.

Дослідження генезису стратегічного планування дозволяє стверджувати, що вітчизняна та світова практика управління національним господарством має глибоке методологічне коріння, засноване на принципах перспективного цілепокладання та системності. Історичний

досвід формування планових систем у XX столітті продемонстрував важливість розмежування функцій прогнозування (як наукового передбачення) та планування (як інструменту реалізації державної волі).

Висновки

В межах адміністративно-командної моделі управління було впроваджено ієрархічну структуру, де стратегічне цілепокладання визначало довгостроковий курс країни. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що вдосконалення системи стратегічного планування завжди було пріоритетним науково-практичним завданням державної влади. Проте сучасна модель управління принципово відрізняється від радянського досвіду за декількома параметрами:

1. Методологічна основа: перехід від директивного планування до індикативного методу. Держава планує власні дії — заходи регулювання, які стимулюють господарючі суб'єкти до досягнення запланованих індикаторів.

2. Інтеграція безпеки та розвитку: впровадження принципу взаємозалежності соціально-економічного поступу та національної безпеки. Це покликане забезпечити стійкість національного господарства до зовнішніх шоків.

3. Цільова орієнтація: опора на національні цілі розвитку та формування єдиної соціально-економічної моделі.

Незважаючи на прогрес, сучасні системи стратегічного планування все ще перебувають у стадії становлення. Основними проблемами залишаються надмірність та неузгодженість документів, відсутність ресурсного забезпечення та фрагментарність наукового супроводу.

З позицій управління національним господарством, вдосконалення цієї системи має йти шляхом розвитку механізмів централізації стратегічного управління та координації на основі єдиних алгоритмів і цифрових процедур. Це має поєднуватися з принципами колегіальності у прийнятті рішень та застосуванням сучасних методів моделювання і прогнозування. Підготовка конкретних пропозицій щодо створення такої адаптивної моделі для України є основною метою подальшого дослідження в межах цієї роботи.

Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

1. Meadows D. H., Meadows D. L., Randers J., Behrens III W. W. *The Limits to Growth*. New York: Universe Books, 1972. 205 p.
2. Gordon T. J., Helmer-Hirschberg O. *Report on a Long-Range Forecasting Study*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 1964. URL: <https://www.rand.org/pubs/papers/P2982.html>.
3. *National Security Strategy of the United States*. Washington, D.C.: The White House, 2022. 48 p. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/National-Security-Strategy-2022.pdf>.
4. Kissinger H. *World Order*. New York: Penguin Press, 2014. 432 p.
5. *National Security Strategy of the United States of America 2017*. Washington, D.C.: The White House, 2017. 68 p. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>.
6. Nye J. S. *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. New York: PublicAffairs, 2004. 192 p.

7. Joint Publication 5-0: Joint Planning. Washington, D.C.: Joint Chiefs of Staff, 2020. URL: <https://www.jcs.mil/Doctrine/Joint-Doctrine-Pubs/5-0-Series/>.
8. NSS Archive. National Security Strategy Documents of the US. URL: <https://nssarchive.us/>.
9. Горбулін В. П. Як перемогти Росію у війні майбутнього. Київ: Брайт Букс, 2020. 256 с.
10. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

References

1. Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., & Behrens, W. W., III. (1972). *The Limits to Growth*. Universe Books.
2. Gordon, T. J., & Helmer-Hirschberg, O. (1964). Report on a Long-Range Forecasting Study. RAND Corporation. <https://www.rand.org/pubs/papers/P2982.html>
3. The White House. (2022). National Security Strategy of the United States. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/National-Security-Strategy-2022.pdf>
4. Kissinger, H. (2014). *World Order*. Penguin Press.
5. The White House. (2017). National Security Strategy of the United States of America 2017. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>
6. Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. PublicAffairs.
7. Joint Chiefs of Staff. (2020). Joint Publication 5-0: Joint Planning. <https://www.jcs.mil/Doctrine/Joint-Doctrine-Pubs/5-0-Series/>
8. NSS Archive. (n.d.). National Security Strategy Documents of the US. <https://nssarchive.us/>
9. Horbulin, V. P. (2020). *Yak peremohty Rosiiu u viini maibutnoho [How to defeat Russia in the war of the future]*. Bright Books.
10. Verkhovna Rada of Ukraine. (2018). Zakon Ukrainy "Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy" [Law of Ukraine "On the National Security of Ukraine"]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>